

МОВА — КОРДОН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

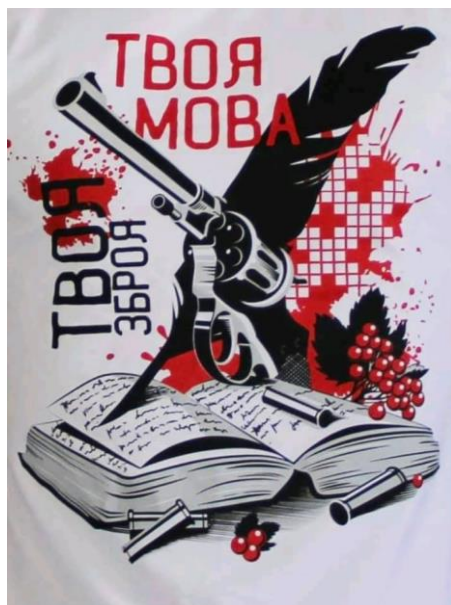
**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

МОВА — КОРДОН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

**ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

21 ЛЮТОГО 2025 РОКУ

Львів 2025

«Мова — кордон національної безпеки»: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Львів, 21 лютого 2025 року. Львів: ЛДУ БЖД, 2025. 382 с.

РЕДКОЛЕГІЯ:

*Василь ПОПОВИЧ, доктор технічних наук, професор;
Роман ЛАВРЕЦЬКИЙ, кандидат історичних наук, доцент;
Ігор КОВАЛЬ, кандидат педагогічних наук;
Ярослав ІЛЬЧИШИН, кандидат педагогічних наук;
Лідія ВЕРБИЦЬКА, кандидат філологічних наук;
Ірина БАБІЙ, кандидат педагогічних наук;
Тетяна БОТВИН, доктор філософії, доцент;
Мар'яна ГДАКОВИЧ, кандидат філологічних наук, доцент;
Тетяна КОНІВІЦЬКА, кандидат педагогічних наук, доцент;
Марина КУЛЬЧИЦЬКА, кандидат філологічних наук, доцент;
Олександра ПАЛЬЧЕВСЬКА, кандидат філологічних наук, доцент;
Галина ХЛИПАВКА, кандидат педагогічних наук;
Ольга ШЕЛЮХ, кандидат філологічних наук, доцент.*

Збірник укладено за тезами доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Мова — кордон національної безпеки» 21 лютого 2025 року.

Матеріали друкуються українською, польською та англійською мовами.

Збірник містить матеріали таких тематичних секцій:

- Секція 1. Мова і національна психологія. Мова як інструмент гібридної війни.
- Секція 2. Національні мови і культури в їх специфіці та взаємодії. Українська мова у світі.
- Секція 3. Актуальні проблеми викладання української мови у вищій школі.

За точність наведених фактів, самостійність наукового аналізу та нормативність стилістики викладу, а також за використання відомостей, що не рекомендовані до відкритої публікації, відповідають автори матеріалів та їхні керівники.

©ЛДУ БЖД, 2025

цінності. Психолого-педагогічні умови для розвитку мовлення та національної самосвідомості дошкільників охоплюють широке коло чинників, серед яких важливими є соціальна взаємодія, використання мовного середовища, участь дорослих у процесі навчання та застосування творчих методів. Розвиток національної самосвідомості є важливим етапом у формуванні культурної ідентичності дитини, що сприяє її гармонійному розвитку в соціумі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Розвиток мовлення дітей п'ятого року життя Київ : Генеза, 2017. 184 с.
2. Іващенко К. В. Національна самосвідомість. Енциклопедія Сучасної України / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. URL: <https://esu.com.ua/article-71054> (Дата звернення: 10.01.2025)
3. Луцан Н.І. Методика розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку за текстами українських народних ігор. Київ : Педагогічна думка, 2009. 216 с.
4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник. 4-те вид., переробл. Київ : Академія, 2018. 408 с.

УДК 327.15(438)

РОЗМЕЖУВАННЯ ЕТНІЧНИХ ГРУП ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗМІНИ ЕТНІЧНОГО СКЛАДУ ТА ПОСЛАБЛЕННЯ ДЕРЖАВ: АНАЛІЗ ПРИКЛАДУ НАГІРНОГО КАРАБАХУ

Оксана ТКАЧИК,

Галина ХЛИПАВКА, кандидат педагогічних наук

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У сучасному світі зафіксована значна кількість конфліктів, що охоплюють різні регіони по всіх куточках Землі. Особливу увагу привертає явище гібридних воєн, які поєднують традиційні форми збройного протистояння з елементами інформаційної, економічної та

політичної агресії. Аналіз подій дозволяє виявити вплив російської федерації на такі конфлікти, як ситуації в Придністров'ї, Абхазії, та зрештою, в Нагірному Карабасі, чий приклад ми і розглянемо.

Їх об'єднує спільний фактор зовнішнього втручання, який спрямований на підтримання геополітичного впливу росії, яка прагнула і прагне утвердити своє домінування у пострадянському просторі. До 2014 року нерідко лунала думка, що без російської військово-політичної присутності в країнах колишнього Радянського Союзу неминуче виникатимуть міжетнічні та міжконфесійні конфлікти. Проте, насправді більшість таких конфліктів розгорялися не без прямого чи прихованого втручання Москви [7, с. 280].

Вона проводить цілеспрямовану політику дестабілізації в сусідніх країнах, створюючи хаос і провокуючи кризи. Це проявляється у стимулюванні антиурядових настроїв, підтримці терористичних угруповань, підриві політичних режимів у державах, що прагнуть незалежності від російського впливу, а також у розпалюванні заморожених конфліктів. Такі дії спричиняють гуманітарні катастрофи, зокрема масові міграційні потоки з постраждалих регіонів. Ця стратегія є частиною імперських амбіцій РФ [7, с. 235]. І це, на жаль, далеко не «нова» історія. Тоталітарний характер радянського політичного режиму сприяв формуванню особливої соціально-психологічної атмосфери недовіри та ворожості, у тому числі й у сфері міжнаціональних відносин [4, с. 161].

Конфлікт визначається як форма соціальної напруги, що виникає в окремих сферах суспільного життя, і для його врегулювання необхідне застосування відповідних рішень. Однією з ключових проблем сучасної конфліктології залишається визначення поняття "мовний конфлікт", яке до сьогодні не отримало єдиного трактування [5, с. 64]. І зазвичай, саме цей аспект виступає складовою, що визначає ширше явище міжетнічного конфлікту. Історія міжнародних відносин демонструє, що мовний розподіл завжди тісно корелював із розподілом влади.

Міжетнічний конфлікт – це специфічна форма взаємодії між етнічними спільнотами, їхніми частинами або окремими представниками, що виникає через суперечності у прагненні зайняти певні ніші в суспільному житті поліетнічної держави. Сутністю таких конфліктів є протиставлення інтересів сторін і використання різних засобів для їх реалізації, що спрямоване на утвердження стійких

позицій власної етнічної групи в етнонаціональній структурі суспільства [3, с. 4].

Політичними причинами міжетнічних конфліктів є прагнення етнічних груп створювати власні етнополітичні або етносоціальні структури, а також обмеження їх доступу до політичних рішень, які впливають на статус цих спільнот і їхній етнонаціональний розвиток. Культурні чинники конфліктів проявляються через прагнення етнічних груп зберігати свою ідентичність і посилювати позиції у сфері культури та освіти в умовах поліетнічного середовища [3, с. 7].

Міжетнічні конфлікти можуть набувати різних форм, які часто виражаються в поведінці сторін. Найпоширенішими з них є неприйняття меншістю цінностей, нав'язаних домінуючою більшістю, і відмова виконувати рішення центральної влади. Інші форми включають протистояння через етнополітичні засади держави, такі як відмова у громадянстві, дискримінація у професійній діяльності, заходи, що змінюють етнічний склад населення, а також прояви вандалізму щодо культурних символів, ксенофобія та економічна дискримінація [3, с. 8]. Усі ці фактори сприяють поглибленню напруги між етнічними групами та ускладнюють міжетнічну взаємодію в межах однієї держави.

Вони мають потенціал до дестабілізації політичної та соціально-економічної ситуації у країні. Їхніми наслідками можуть бути збройні зіткнення між етнічними групами, зростання сепаратистських настроїв, трансформація державного устрою, масова міграція біженців тощо [1, с. 157].

У XX столітті територія Нагірного Карабаху входила до складу Карабаського ханства, яке було васально залежним від Персії. Після російсько-перської війни 1804–1813 років Карабах перейшов під контроль російської імперії. Населення регіону мало власну культуру, традиції і сповідувало іслам [3, с. 2].

На початку XX століття Нагірний Карабах двічі ставав центром міжетнічних конфліктів: у 1905–1907 та 1918–1920 роках. У 1919 році Ліга Націй на Паризькій мирній конференції визнала цей регіон спірною територією. Одним із ключових факторів, що сприяли загостренню карабаського конфлікту, став історичний аспект. У радянський період територіальний поділ між Азербайджаном та Вірменією був здійснений досить довільно, що було проявом

стратегічної політики «розділяй та володарюй» і ознакою страху росії [6, 31 с.].

Згідно з Московським договором від 16 березня 1921 року між Туреччиною та більшовицькою росією, Нахичеванську область, яка була історичною частиною вірменських земель, на той час 9 до 1 становили вірмени, передали під протекторат Азербайджану. У 1921 році за ініціативою Й. Сталіна та рішенням Кавказького бюро РКП(б) від 5 липня Нагірний Карабах було включено до складу Азербайджану на правах автономії [8, с. 72].

Протягом радянського періоду, що тривав 70 років, влада Азербайджанської РСР проводила політику дискримінації карабахських вірмен, вони зазнавали утисків через своє краще матеріальне становище, мали проблеми з реалізацією своїх прав, а верхівка влади Нагірного Карабаху та еліта була повністю азербайджанізована [9, с. 7]. Використання азербайджанської мови в офіційних документах, освіті та засобах масової інформації сприяло поширенню азербайджанської мови, культури та ідеології. Ця політика включала спроби витіснення вірменського населення з регіону та заміщення його мігрантами-азербайджанцями. У 1923 році було введено правило, за яким з носіями вірменської мови в регіоні спілкувалися азербайджанською мовою. Вірменська ж, розглядалася як інструмент сепаратизму. Неволодіння домінуючою мовою створювало психологічний бар'єр у взаємодії між групами, сприяючи розвитку дискримінації і посиленню відчуття «ми проти них». Ця ситуація створила передумови для появи явища, відомого в етнополітології як іредентизм.

Іредентизм – це форма етнополітичного руху, характерна для розділених етнічних спільнот, територія компактного проживання яких поділена між різними державами або адміністративними утвореннями. Він передбачає прагнення об'єднати розділений народ, причому ініціаторами можуть виступати як етнічні меншини, що зазнають утисків, так і етнічна більшість, яка прагне інтеграції своїх родичів у межах однієї держави [2, с. 143].

У 1988 році в Нагірному Карабаху розпочався рух за приєднання регіону до Вірменії. Для азербайджанської сторони такі вимоги були розцінені як загроза територіальній цілісності держави, тоді як вірмени розглядали це як реалізацію свого права на етнічне об'єднання. Кульмінацією напруженості стало рішення керівництва Нагірного

Карабаху від 12 липня 1988 року про вихід зі складу Азербайджанської РСР та намір приєднатися до Вірменії. Ця заява викликала масові заворушення, зокрема організовані погроми вірменського населення в Баку [2, с. 145].

Ескалація конфлікту, підживлена соціально-психологічною напругою, переросла у взаємні акти насильства та відкрите протистояння. Ситуацію ускладнювала позиція офіційної Москви, яка замість нейтрального арбітражу і ролі «миротворця» в регіоні демонструвала вибірккову підтримку то азербайджанської, то вірменської сторони, що власне, говорило про її економічний інтерес в цьому конфлікті. Такий підхід призвів до поглиблення конфлікту й втрати довіри як з боку вірмен, так і азербайджанців до центральної влади [4, с. 161].

Мова виступала як маркер ідентичності вірмен і їхньої відмінності від азербайджанців, проте це не врятувало їх від її втрати вже на добровільній основі. У березні 2021 року парламент самопроголошеного Нагірного Карабаху ухвалив рішення надати російській мові офіційний статус поряд із вірменською. Це було обґрунтовано "історичною пам'яттю про культурні, військові та економічні зв'язки" між Нагірним Карабахом і росією, а також тим, що російська мова слугувала другою мовою спілкування для значної частини жителів регіону.

Унаслідок військових дій у вересні 2023 року та передачі контролю над Нагірним Карабахом Азербайджану 1 січня 2024 року більшість етнічних вірмен покинули регіон. Станом на 30 вересня 2023 року понад 100 тисяч мешканців перетнули кордон із Вірменією, що становило понад 80% населення регіону.

Отже, Нагірний Карабах є прикладом регіону, де розмежування використовувалося як інструмент для змінення етнічного складу та послаблення держав. Історичні події в ньому демонструють значний вплив росії, починаючи від періоду російської імперії і завершуючи часами Радянського Союзу. Населення регіону не змогло зберегти свою ідентичність у формі, за яку воно боролось ще у минулому столітті. Унаслідок цього воно опинилося в залежності від зовнішніх сил, втративши незалежність навіть без втручання свого основного опонента. Ізоляція етнічної групи є ефективним засобом для підриву її «коріння», де воно виступатиме «незручною» складовою. Мова - частина цього «коріння», яка допомагає тримати орієнтир і не збитися

зі шляху, і без перебільшення, не перестати існувати. Усвідомлення уроків історії має особливе значення для нас, українців, з огляду на унікальний історичний досвід та виклики сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авер'янова Н. М., Воропаєва Т. С. Неоколоніальний характер мовних конфліктів в Україні [Електронний ресурс] // Молодий вчений.

— Режим доступу: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/517/502>.

2. Горло Н. Іредентизм як форма радикальної етнополітичної поведінки [Електронний ресурс].-Режим доступу:

https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/693/1/ІРЕДЕНТИЗМ_ЯК_ФОРМА_РАДИКАЛЬНОЇ_ЕТНОПОЛІТИЧНОЇ_ПОВЕДІНКИ.pdf

3. Євтух В. Б., Станіславенко О. І. Соціологія етнічності: навчальний посібник [Електронний ресурс]. – Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень, 2018. – Режим доступу:

https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/yevtukh_sotsiologhiia.pdf.

4. Куць О. М. Етнополітологія : навчальний посібник [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://philosophy.karazin.ua/ua/kafedra/staff_pol/books/kuts/etnopolitika.doc.

5. Панасенко Г. С. Динаміка мовних конфліктів в ХХІ столітті [Електронний ресурс] // Наукова періодика Каразінського університету. – Режим доступу:

<https://periodicals.karazin.ua/irtb/article/view/12283/13664>.

6. Пасічник Ю., Сінкевич Є. Г. Проблема Нагірного Карабаху [Електронний ресурс] // Цифровий архів Острозької академії . – Режим доступу:

https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/2308/1/Pasichnyk_NZ_stud_Vyp-3_turyzm.pdf.

7. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл : монографія. – Київ : НІСД, 2019. – 560 с. – Режим доступу:

https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/1374918/mod_resource/content/1/Monografiya_Ontologiya_print.pdf.